

BOKLÄSNING BLAND UNGA VUXNA FORTSATT STARK TREND

ELISA TATTERSALL WALLIN, TOBIAS CARLSSON
OCH DAVID GUNNARSSON LORENTZEN

Sammanfattning

Det här kapitlet handlar om bokläsning i Sverige under 2022, och hjälper oss följa hur läsvanor förändras över tid. Vi kan bland annat se att andelen som säger att de läst någon bok under året ligger på den lägsta nivån sedan mätningen började 1995. Framför allt verkar män ha minskat sin läsning av tryckta böcker. Ljudböcker är det enda bokformat som ökat i användning under 2022. Samtidigt ser vi att unga vuxna 16–29 år fortsätter visa stort intresse för läsning efter sin markanta ökning i tryckt bokläsning från föregående år. I den yngsta åldersgruppen har det nu även skett en betydande ökning av ljudboksläsning. När det gäller hur läsare får tag på sina böcker, kan vi bland annat se en ökning av personer som köpte tryckta böcker via fysisk bokhandel, även om siffrorna inte är tillbaka på samma nivå som tiden före pandemin. I kapitlet resonerar vi kring 2022 års statistik och vad förändringar i läsvanor kan bero på.

Hösten 2022 kommer för många svenskar att förknippas med återgången till det nya normala efter två år av anpassningar och restriktioner kopplat till Covid-19-pandemin. I våra tidigare analyser av allmänhetens läsning har vi rapporterat om förändringar i läsvanor under pandemi-åren samt i hur läsare införskaffat böcker när det varit svårt att besöka bibliotek och fysisk bokhandel (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022; Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2021). Det här kapitlet baseras på enkätsvar insamlade hösten 2022, vilket betyder att vi nu kan följa på vilka sätt läsvanorna har utvecklats i samband med återgången till ett samhälle mer i normalläge.

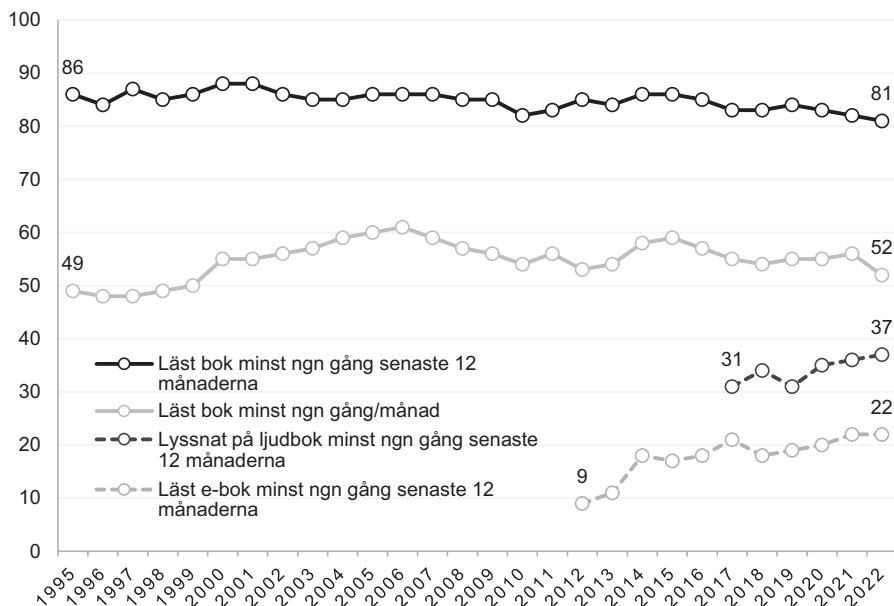
I ett bokkapitel från 2022 resonerade vi kring huruvida bokrelaterat innehåll på plattformarna TikTok och Youtube kan ha inspirerat fler unga vuxna till läsning (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022). Det var också i samband med pandemin som hashtaggen #BookTok slog igenom på TikTok (Martens, Balling & Higgason, 2022). Exempel på bokrelaterat innehåll på plattformarna är videoklipp med boktips, bokrecensioner och läsdagböcker där skaparna filmar medan de läser (Merga, 2021). Det har också uppstått en trend att skapa innehåll om böcker baserat på populära hashtaggar på TikTok (Martens, Balling &

Higgason, 2022). Det har under det senaste året blivit alltmer tydligt att ”BookTok” och ”BookTube” nu är betydelsefulla komponenter på bokmarknaden. Att tittare inspireras av boktipsen de ser på de olika plattformarna har noterats av både förlag, bokförsäljare och bibliotekarier (Krupke, 2022; Lindstedt, 2023; Martens, Balling & Higgason, 2022). Numer syns särskilda BookTok-hyllor i bokhandeln och på biblioteken och BookTok kategorier återfinns också online hos nätbokhandel och prenumerationstjänster för digitala böcker. Dessutom används plattformarna i sin tur av bibliotekarier för att nå ut till en yngre målgrupp låntagare, för att visa att de populära böckerna även finns att låna på deras lokala bibliotek (Olsson, 2022). TikTok och YouTube hjälper inte bara läsare att hitta nya titlar att läsa, det verkar också inspirera fler unga till läsning i allmänhet. Huruvida trenden med ökad andel unga vuxna som hittar till läsning består även i år är något vi följer upp i det här kapitlet.

Den lägsta noteringen av läsning hittills – men ljudböcker ökar

Allmänhetens bokläsning har mätts i den årliga nationella SOM-undersökningen sedan 1995. I den senaste mätningen från 2022 uppgav 81 procent att de läst någon bok minst någon gång under det senaste året (figur 1). Även om det endast rör sig om en minskning med en procentenhet jämfört med 2021, en förändring som inte är statistiskt signifikant, så är det den lägsta noteringen sedan mätserien påbörjades. De senaste 28 åren har andelen som läst bok någon gång per år rört sig mellan 82 och 86 procent, med upp och nedgångar under olika perioder.

Samtidigt som bokläsning i allmänhet verkar ha gått ner något, fortsätter lyssnande på ljudböcker att öka. Från 2017 när frågan om ljudböcker ställdes för första gången och fram till 2022 har andelen som angett att de under de senaste 12 månaderna har läst någon ljudbok ökat från 31 till 37 procent. Läsningen av ljudböcker har ökat bland både kvinnor och män. År 2021 uppgav 21 procent av kvinnorna och 18 procent av männen att de hade läst någon ljudbok under det senaste året, vilket ska jämföras med resultaten från 2022 då 23 procent av kvinnorna och 20 procent av männen har läst någon ljudbok. För båda grupperna handlar det om en ökning med två procentenheter (se tabell 1). I övrigt har andelen män som läser tryckta böcker minskat med två procentenheter mellan 2021 och 2022, från 72 till 70 procent.

Figur 1 Bokläsning i Sverige, 1995–2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?' följt av alternativen 'Läst någon bok'; 'Läst e-bok' och 'Lyssnat på ljudbok'. År 2022 är antalet svar för läst bok 10 004, för läst e-bok 3 437 och för lyssnat på ljudbok 1 729.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2022.

Tabell 1 Läst tryckt bok, ljudbok respektive e-bok under de senaste 12 månaderna, 2022 (procent)

	Tryckt bok		Ljudbok		E-bok	
	Ingen gång	Någon gång	Ingen gång	Någon gång	Ingen gång	Någon gång
Samtliga	23	77	63	37	78	22
Kvinna	17	83	58	42	77	23
Man	30	70	67	33	80	20

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?' följt av alternativen 'Läst tryckt bok'; 'Läst e-bok' och 'Lyssnat på ljudbok'. Skalan är 7-gradig från 'Ingen gång' till 'Flera gånger per vecka'. Könssambandet för tryckt bok är signifikant på nivån 0,01 enligt ett Chi²-test. (Chi²: 47,916), ljudbok (Chi²: 15,708) och e-bok (Chi²: 9,759). Totalt antal svar per bokform är 1 727, 3 429 och 1 726.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

E-boken ligger kvar på samma nivå som 2021, med 22 procent som uppger att de läst i det formatet. Dessförinnan hade läsningen ökat något varje år mellan 2018 och 2021. Längre fram i kapitlet resonerar vi kring varför e-boken verkar ha nått en platå utan att ännu ha fått sitt stora genombrott i Sverige. Faktum kvarstår ändå att e-boken är det bokformat som verkar tilltala män och kvinnor i jämnare utsträckning, jämfört med tryckta böcker och e-böcker.

Läsning av ljudböcker ökar mest hos unga

När vi tittar närmare på andelen som uppger att de har läst böcker minst någon gång per månad framgår det att läsning av tryckt bok har minskat med en procentenhet mellan 2021 och 2022 (tabell 2). Vi kan också se att läsning av ljudbok har gått upp en procentenhet från 9 till 10 procent, samt att andelen som uppger att de läser för barn har ökat två procentenheter, från 27 till 29 procent. Läsning av e-bok ligger kvar på samma nivå som 2021.

I tabell 2 går att utläsa hur läsning i olika format ser ut bland kvinnor och män, i olika utbildnings- och åldersgrupper samt bland boende inom olika områden. Till den här frågan kan de svarande ange att de läst flera olika format, de behöver alltså inte bara välja det format de läser i mest. Det är möjligt att människor som läser mycket exempelvis läser både tryckt böcker och lyssnar på ljudböcker. I prenumerationstjänsters och bibliotekens mobilappar där man kan lyssna på ljudböcker kan man oftast också läsa e-böcker. Det är därför möjligt för app-användarna att variera sin läsning av de två digitala bokformaten enligt eget önskemål, men resultaten från undersökningen visar att läsning av ljudbok är mer populärt än att läsa e-böcker.

Andelen män som läser tryckt bok varje månad har minskat med fyra procentenheter sedan 2021, från 40 till 36 procent. Det är en förhållandevis stor förändring som innebär att gruppen bokläsande män (tryckt bok) har minskat med 10 procent på bara ett år. Det vore rimligt att tro att nedgången kompenseras av ökad läsning i andra bokformat. Men det verkar inte ha skett någon förflyttning från tryckt bok till ljudbok eller e-bok bland de män som läser ofta. Kanske är det så att det nu är en nedgång i andelen män som läser ofta som vi börjar se? Jämför vi män och kvinnors läsning ser vi att 56 procent av kvinnorna har angett att de läst tryckt bok varje månad, vilket är en skillnad på 20 procentenheter mellan könen. Det skiljer också tio procentenheter mellan andelen män (15 procent) och andelen kvinnor (25 procent) som lyssnar på ljudböcker varje månad. Som vi tidigare nämnt är e-böcker det bokformat där skillnaden mellan könen är som minst, med endast tre procentenheter fler kvinnor än män som har läst e-böcker minst någon gång i månaden under det senaste året.

Tabell 2 Andel som läst böcker i olika format någon gång per månad eller oftare i olika grupper, 2022 (procent)

	Tryckt bok	Ljudbok	E-bok	Läst för barn, alla hushåll
Samtliga	46	20	10	29
Kön				
Kvinna	56	25	11	34
Man	36	15	8	22
Utbildningsnivå				
Låg	38	9	4	12
Medellåg	38	18	6	24
Medelhög	45	22	10	26
Hög	58	25	15	41
Ålder				
16–29	50	27	16	17
30–49	45	25	12	56
50–64	40	23	8	22
65–90	51	11	6	15
Boende				
Ren landsbygd	40	23	7	27
Mindre tätort	40	15	7	28
Stad eller större tätort	47	20	10	28
Stockholm, Göteborg, Malmö	54	20	14	30
Antal svarande	1 730	1 729	3 437	1 732

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?' med alternativen 'Läst tryckt bok', 'Lyssnat på ljudbok', 'Läst e-bok' samt 'Läst högt ur bok/tidning för något barn'. Tabellen redogör för andelen som minst någon gång i månaden har gjort de omfrågade aktiviteterna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

I åldersgruppen 16–29 kan vi se att andelen som läser ljudbok har ökat med sex procentenheter sedan 2021, från 21 till 27 procent. Samtidigt har läsning av tryckt bok under samma period minskat med en procentenhet, även om den stora ökningen från 2021 trots det ser ut att hålla i sig. Mellan 2020 och 2021 kunde vi nämligen se att andelen unga som läste någon tryckt bok varje månad ökade med sju procentenheter, från 44 till 51 procent, vilket är en stor ökning (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022). Att fler unga vuxna nu också har hittat till ljudböcker skulle kunna bero på att de som började läsa tryckta böcker oftare under 2021 även vill hitta tid för läsning vid andra stunder i vardagen, där ljudboken erbjuder möjligheter att läsa böcker medan man exempelvis

pendlar, motionerar eller gör hushållssysslor (Tattersall Wallin, 2022b). Jämför vi samtliga åldersgrupper i tabell 2 går det att se att gruppen unga vuxna uppvisar störst andel läsare av ljudböcker och e-böcker per månad, det är också den grupp där det finns näst störst andel läsare av tryckta böcker varje månad. Det är endast i åldersgruppen 65–90 en högre andel läser tryckta böcker varje månad, med en procentenhet fler än bland de unga. Den stora ökningen av andelen unga som läser ofta är anmärkningsvärt, med tanke på det senaste årtiondets oroade diskussioner i samhällsdebatten om unga och minskad läsning. Många satsningar har gjorts från skola, bibliotek och andra myndigheter för att få unga att läsa mer. Nu är det i stället bland övriga vuxna, och då framför allt bland männen, som andelen ofta-läsare verkar minska.

Men vilka unga är det som läser? En ny rapport från myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (Thornström & Sevedag, 2023) visar att under 2022 var det fler utrikes födda unga vuxna i åldern 15–25 år som läst böcker samt besökt bibliotek, jämfört med unga som är inrikes födda. Bland de som är födda i Sverige är det däremot vanligare att lyssna på ljudböcker och poddar. Rapporten belyser också att det är fler unga i socioekonomiskt utsatta områden som läser och lånar tryckta böcker på bibliotek, jämfört med de som bor i områden med högre socioekonomi (Thornström & Sevedag, 2023). Detta visar på vikten av tillgång till bibliotek, både folk- och skolbibliotek, som gör att alla gratis kan få tillgång till böcker som de vill läsa.

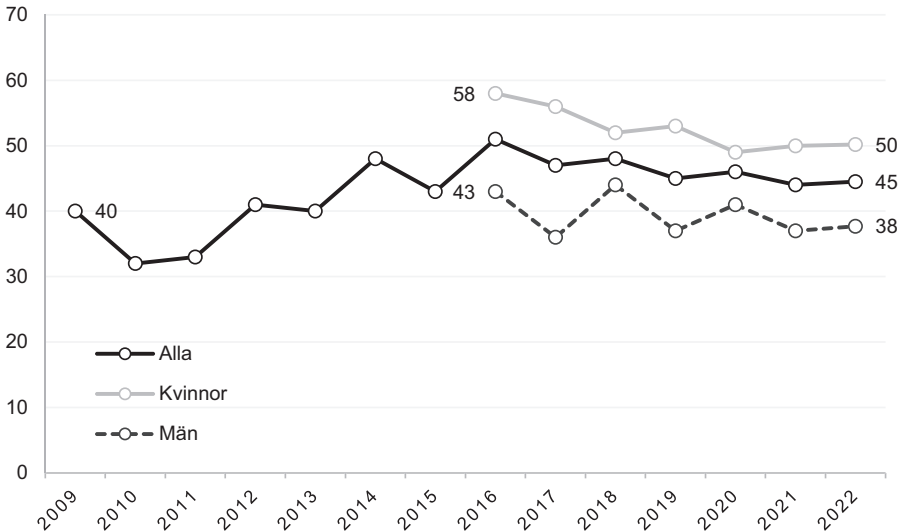
Högläsning för barn

En annan faktor som är betydelsefull för att väcka ungas läsintresse är högläsning. Både tabell 2 och figur 2 visar hur stor andel av svarspersonerna i den nationella SOM-undersökningen som uppger att de läser högt för barn, men med något olika parametrar. Tabell 2 visar läsning för barn minst någon gång per månad i samtliga hushåll, medan figur 2 visar högläsning för barn minst någon gång per vecka bland personer som bor i ett hushåll med barn. Bland 30–49-åringar är det en högre andel som uppger att de läst högt för barn varje månad än som uppger att de själva har läst någon bok, oavsett format. Det är en ökning med sex procentenheter sedan föregående års undersökning, med 50 procent i åldersgruppen som angav att de läste högt för barn under 2021, och 56 procent under 2022. Detta visar även att det finns personer i åldersgruppen som prioriterar högläsning för barn i sin närhet mer än läsning för egen förströelse eller utbildning. Kanske finns det inte tid för båda i en vardag som återgått mer till det normala. Den egna läsningen i åldersgruppen har minskat någon eller några procentenheter i samtliga format från 2021 till 2022.

När vi tittar närmare på hushåll där det bor barn, ser vi att det har skett en liten ökning av andelen som uppger att de läst högt för barn varje vecka, från 44 procent 2021 till 45 procent 2022. Bland män som bor i hushåll med barn uppger

38 procent att de har läst högt för barn varje vecka, vilket är en uppgång med en procentenhet sedan 2021 års undersökning. Det är en av få kategorier där mäns läsning ökat under 2022, även om förändringen inte är statistiskt signifikant. Bland kvinnor har andelen som läser högt för barn varje vecka minskat mellan 2016 till 2020, men nu har tappet planat ut och ligger på samma nivå som året före.

Figur 2 Andel som läst högt för ett barn minst en gång i veckan i hushåll med barn, 2009–2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? – Läst högt ur bok/tidning för något barn'. Endast svarande från hushåll med barn är med i statistiken. Antal svarande 2022 var 564.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009–2022.

Olika sätt att få tag på böcker

I detta avsnitt tittar vi på var svenskarna får tag på sina böcker. När det kommer till tryckt bok är det vanligast att låna eller få ett exemplar av familj, vänner eller bekanta. 55 procent av de svarande anger detta alternativ. Därefter införskaffas tryckta böcker via fysisk bokhandel (54 procent anger detta), nätbokhandel (47 procent) och sedan via biblioteket (36 procent), dagligvaruhandel (27 procent) samt kollegor och arbetskamrater (21 procent). Andra sätt att få tag på tryckt bok som anges är via bokklubb samt digital prenumerationstjänst. Precis som vi nämnt tidigare är så är det inte möjligt att läsa eller köpa tryckta böcker via prenumerationstjänster för digitala böcker, så det är troligt att en del svaranden anger detta när de menar en bokklubb i mer traditionell bemärkelse.

Motsvarande siffror kring hur svenskarna fick tag på sina böcker 2021 är liknande, men då kunde vi se små förändringar från åren dessförinnan, troligtvis kopplat till pandemin, där något färre skaffade tryckt bok via fysisk bokhandel och dagligvaruhandel. Intressant är att se att siffrorna för bibliotek sjönk under 2021 till 36 procent från en ovanligt hög siffra på 40 procent 2020 (Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2021). Om vi går tillbaka till 2019 var siffran för bibliotek och tryckt bok 37 procent (Wallin, Pierce & Gunnarsson Lorentzen, 2020).

Tabell 3 Andel som använder olika tillvägagångsätt för att införskaffa böcker, 2022 (procent)

	Tryckt bok	Ljudbok	E-bok
Via bibliotek	36	5	5
Via digital prenumerationstjänst	3	19	6
Via bokklubb	7	2	1
Köpt i fysisk bokhandel	54	1	1
Köpt via nätbokhandel	47	3	5
Köpt i dagligvaruhandeln	27	0	0
Lånat/fått från familj/vänner/bekanta	55	1	0
Lånat/fått av kollegor/arbetsplatsen	21	1	1

Kommentar: Frågan lyder 'Om du har införskaffat böcker under de senaste 12 månaderna, hur har du då fått tag på dem? Ange alla alternativ som stämmer in på dig.' Antal svarande var 1 216.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

När det kommer till ljudbok är det vanligast att få tillgång till detta format via digital prenumerationstjänst och via biblioteket. Det tycks under 2022 ha skett en ökning av personer som väljer att lyssna på ljudbok via digital prenumerationstjänst. År 2020 införskaffade fem procent ljudbok via bibliotek och 16 procent via digital prenumerationstjänst (Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2021). 2021 var motsvarande siffror sex procent respektive 17 procent (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022). 2022 års siffror är, enligt tabell 3, fem procent respektive 19 procent. Det är en stadig ökning i popularitet för de digitala prenumerationstjänsterna, möjligen på bekostnad av användningen av bibliotekens motsvarande tjänster. Som vi nämnt tidigare är apparna som finns tillgängliga via biblioteken oftast enklare än de som finns via de digitala prenumerationstjänsterna (Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2021). Det kan finnas ekonomiska orsaker som gör att de kommersiella tjänsterna kan ha en mer utvecklad app och användarcentrerad design. Även om bibliotekens tjänster är gratis för användarna så kan det vara så att de som lyssnar mycket på ljudböcker tycker att det är värt att betala en prenumerationavgift varje månad för att ha tillgång till en app som

upplevs som mer användarvänlig. I en studie av kommersiella ljudboksappar fann Tattersall Wallin (2022a) att användarna uppskattar lättanvända funktioner för att kunna ställa in en sovtimer, byta spår eller kapitel, justera hastigheten samt spola fram och tillbaka. För köpstarka läsare spelar troligtvis skillnaden inte någon stor roll, däremot kan det drabba de som inte har den ekonomiska möjligheten att betala prenumerationsavgiften och som därför får använda en tjänst som inte är lika användarvänlig. Det är en av de större skillnaderna mellan att få tag på digitala böcker jämfört med tryckta böcker på bibliotek.

Den svenska e-boken, en fågel utan vingar?

E-boken har i Sverige varit ett alternativ till tryckta böcker sedan i början av 00-talet (Bergström & Höglund, 2013: 358). Det skulle dröja några år innan e-boken slog igenom brett – 2010 ökade e-bokens popularitet kraftigt världen över (Bergström m.fl., 2017: 14). Mellan 2010 och 2011 sågs en kraftig ökning av antalet utlånade e-böcker på de svenska biblioteken, utlåningen ökade med 85 procent till 1,2 miljoner lån, vilket motsvarade cirka 2 procent av den totala utlåningen (Bergström & Höglund, 2013: 358). Emedan e-boken alltså har slagit igenom på bred front internationellt, särskilt i den engelsktalande delen av världen, tycks den svenska marknaden fortfarande domineras i hög grad av den tryckta boken. En av flera anledningar som pekats ut är att förändring kan ta tid i ett mindre språkområde, där marknaden är begränsad och där bibliotekens utlån av e-böcker får ett relativt stort genomslag, något som resoneras om av Bergström med kollegor (2017).

Under 2021 kunde vi se att andelen som införskaffade böcker digitalt via bibliotek ökade något (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022). Året dessförinnan, 2020, var siffrorna för ljudbok och e-bok fem procent respektive sex procent (Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2021). Under 2021 ökade andelen svarande som införskaffat dessa typer av böcker till sex procent för ljudbok och åtta procent för e-bok (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022). I ljuset av 2022 års siffror verkar detta ha varit en pandemieffekt, där digitala böcker var lättare att få tag på hemifrån jämfört med tryckta. Under 2022 är siffrorna för respektive alternativ fem procent (se tabell 3). Det är alltså en minskning främst för e-boken där folkbiblioteken tappat användare motsvarande tre procentenheter. Utlån av e-bok är därmed tillbaka på en lägre nivå och vi kan konstatera att e-boken, trots sitt flexibla format, inte tycks lyfta bland de svenska läsarna. Siffrorna är liknande när det gäller införskaffande av e-bok från digitala prenumerations-tjänster. Här är tappet två procentenheter. I stället ökar ljudbokens popularitet. Det går också att köpa e-böcker via nätbokhandeln. Ofta presenteras e-boken som ett alternativ till den tryckta boken, med ett något lägre pris. 2022 svarade fem procent att de skaffat sin e-bok via nätbokhandel. Motsvarande siffra för 2021 var sex procent (Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022).

Vad är det då som gör att e-boken inte slår igenom på bredare front i Sverige? Förändringar har skett de senaste åren som skulle kunna förbättra e-bokens ställning framöver. I förordet till rapporten *Fritt eller gratis?* (2013), utgiven av Svenska Förläggareföreningen, beskrevs tre hinder för e-boken. Ett av dessa hinder var att skatten på tryckta böcker och e-böcker inte var samma. Detta ändrades strax innan pandemin – från och med den 1 juli 2019 sänktes mervärdesskatten för e-publikationer från 25 procent till sex procent (Finansutskottets betänkande 2018/19:FiU36). Kanske var det också en anledning till att läsning av e-böcker ökade något under 2020 och 2021?

Ett annat problem som rapporten identifierade var att folkbibliotekens utlåning av e-böcker var allt för stor och genom sin dominerande ställning gjorde det svårare för andra aktörer att sälja e-böcker (Svenska Förläggareföreningen, 2013). Vid tiden för rapportens publicerande var folkbiblioteken den främsta källan till införskaffande av e-böcker. För de som endast ville läsa en titel en gång så kan det ha känts mer logiskt att låna en e-bok gratis från folkbiblioteket, jämfört med att betala för att äga en digital fil. En e-bok, till skillnad från en tryckt bok, går ju inte att ställa i bokhyllan när den är färdigläst. Folkbiblioteken gjorde också ett stort grundarbete för e-boken, då man informerade och lärde ut hur e-boken fungerade och hur man skulle gå till väga för att till exempel skaffa sig ett användarkonto hos Adobe, ett krav för att kunna läsa e-böcker med kopieringsskydd (Wallin, 2019). Utlåningen av e-böcker ökade med 42 procent mellan 2012 och 2013 (Bergström & Höglund, 2014: 241). I ljuset av detta kan man förstå den oro som uttrycks i rapporten. Det var innan dagens mobilappar slog igenom – kommersiella digitala tjänster som är mer utvecklade och som erbjuder både ljudbokslyssning och e-boksläsning. Således torde e-boken ändå ha en mer attraktiv plattform för försäljning, alltså via prenumerationstjänst. Trots detta kan vi de senaste åren inte se något större ökning i läsning av e-bok.

I tabell 3 kan vi i siffrorna utläsa att det framför allt finns tre tillvägagångssätt för att skaffa e-böcker – via bibliotek, prenumerationstjänst och via nätbokhandel. Det tycks vara lite mer populärt att skaffa sin e-bok via prenumerationstjänst. Det är relativt jämn fördelning mellan de tre tillvägagångssätten och har så varit de senaste tre åren (Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2021; Tattersall Wallin, Carlsson & Gunnarsson Lorentzen, 2022), men andelen som skaffar e-bok via prenumerationstjänst är en procentenhet högre. Innebär det att folkbibliotekens utlån av e-böcker numera utgör ett mindre hot mot e-bokens försäljning? Kan det ha att göra med bibliotekens mindre utvecklade appar, som vi skrev om ovan, samt att de som redan prenumererar för att lyssna på ljudbok samtidigt enkelt får tillgång till en katalog med e-böcker i samma användarvänliga app? En faktor som spelar roll för bibliotekens möjlighet att låna ut är ekonomiska förutsättningar. Biblioteken kan begränsa antalet lån per vecka och även ange tak för hur dyra varje lån får vara. Effekten av detta blir att beståndet av e-böcker kan skilja sig mellan olika kommuner. Ett äldre bestånd kan göra det mindre attraktivt att använda bibliotekets appar. Innan 2014 fanns inte den här begränsningen för

biblioteken, då kostade varje lån 20 SEK, oavsett om det var en nyare eller äldre titel (Wallin, 2019).

Det tredje problemet som pekas ut i rapporten rör frågan om upphovsrätt. Enligt Svenska Förläggarföreningen är ljudboken och e-boken särskilt utsatta för piratkopiering (Svenska Förläggarföreningen, 2013). E-böcker distribueras många gånger som datafiler, som till sin natur är enkla att kopiera och sprida via datanätverk som internet. Distribution och försäljning av ljudböcker och e-böcker i slutna system som till exempel appar, torde vara en lösning till en del av den här problematiken. Materialen laddas inte ned till användarens hårddisk eller mobiltelefon, utan läses och lyssnas på direkt i appen (Tattersall Wallin, 2022b). Nedladdning av e-bok efter köp hos Adlibris sker i appen Adlibris Letto, som liksom Amazon Kindle, kan ses som ett slutet system – medan andra e-böcker laddas ned och öppnas i en generell app för e-pub filer. DRM (Digital Rights Management), som nämndes tidigare i texten, är ytterligare en lösning som kan förhindra otillåten kopiering och spridning av e-publikationer, ett exempel på det är Adobe där till exempel lånade e-böcker öppnas i programmet Adobe Digital Editions. För att e-boken ska öppnas måste alltså låntagaren registrera sig hos Adobe.

Om man jämför med en traditionell tryckt bok kan det upplevas som relativt krångligt att införskaffa en e-bok. Det krävs en investering i form av läsplatta eller surfplatta för bekvämt läsande i en fätölj. Läsupplevelsen är beroende av läsplattans kvalitet och användbarhet. För många kan läsplattan uppfattas som ytterligare ett system som man ska lära sig att behärska, som ska synkas, uppdateras och laddas. Kanske är tveksamheten att skaffa en läsplatta högre hos den äldre publiken, som utgör en stor andel av de som läser ofta och mycket. Läsning kan också ses som något man ägnar sig åt för att komma undan skärmar, notiser och annan stress som den digitala tidsåldern för med sig. En tryckt bok eller en berättande röst i hörlurarna kan vara ett sätt slappna av efter många timmar av arbete framför en datorskärm. Den tryckta boken kan utgöra en bjärt kontrast mot ändlöst skrollande i sociala medier, den tar plats i det fysiska rummet och indikerar omedelbart och exakt hur långt man kommit i läsandet. Likaså ger ljudboken en möjlighet för den lyssnande läsaren att vila ögonen från skärmar och samtidigt göra andra, mindre tankekrävande aktiviteter.

Kanske är det så att e-boken för närvarande ofta fungerar som ett digitalt komplement till den fysiska boken, och därför inte kommer öka så mycket mer. Eller, är den svenska marknaden fortfarande bara lite efter? Väntar den stora e-boksrevolutionen runt hörnet? Det återstår att se framöver.

Vuxna läsare på glid, men hoppet lever för de unga

I början av kapitlet reflekterade vi över att det här var den första nationella SOM-undersökningen på över två år som mätt beteenden i en post-pandemisk tid. Analyserar vi resultaten från 2022 så ser vi att det finns tecken på att människor

har ändrat sina vanor i takt med att samhället öppnat upp. Exempelvis köper fler personer böcker i fysisk bokhandel igen, något som minskade under pandemin av förklarliga skäl. Samtidigt ser vi att inköp av böcker via nätbokhandel som ökade under pandemin ligger kvar på ungefär samma nivå som under de senaste åren. Den stora ljudboksboomen som startade före pandemin har fortsatt öka. Allt fler personer lyssnar på ljudböcker, och det skulle kunna vara en effekt av att fler personer nu spenderar mer tid utanför hemmet än under pandemin. Ljudboken passar som bekant bra i situationer när lyssnaren är på språng, och kanske pendlar till jobb och skola igen. Men ljudboken ökade också under pandemin, vilket vi då undrade om det berodde på att personer behövde sällskap medan de arbetade och studerade hemifrån. Till skillnad från pandemi-åren så verkar färre personer låna ljudböcker och e-böcker via bibliotek, och i stället ökar användningen via de kommersiella prenumerationstjänsterna.

Jämför vi läsning av tryckta böcker varje månad 2019 med 2022 så är det en tydlig nedåttrend, kvinnorna har gått från 65 procent till 56 procent och männen från 44 till 38 procent. Tittar vi också på läsning av tryckta böcker varje månad bland olika utbildningsnivåer har andelen läsare minskat stadigt i samtliga utbildningsgrupper, förutom i den med låg utbildning. Likaså har läsningen av tryckta böcker på månadsbasis gått ner i samtliga ålderskategorier under pandemiåren, förutom bland de unga vuxna.

Den stora positiva trenden de senaste två åren uppvisas av de unga vuxna 16–29 år. Som vi rapporterat om ökade de sin läsning av tryckta böcker varje månad kraftigt under 2021, och trenden håller nu i sig, dock med en minskning på en procentenhet till 2022, vilket inte behöver vara statistiskt signifikant. Samtidigt har andelen unga vuxna som lyssnar på ljudböcker varje månad ökat med sex procentenheter enligt 2022 års undersökning. Det är den åldersgrupp som läser mest ljudböcker och e-böcker per månad, med marginal. Dessutom finns det bara en åldersgrupp där det finns fler personer som läser tryckta böcker varje månad (65–90 år), och där skiljer det bara en procentenhet. Att andelen ljudboksanvändare bland unga vuxna ökat markant under 2022 kan ha att göra med återgången till det normala, som nämnts ovan. De som under pandemin började läsa mer tryckta böcker kanske även hittat till ljudböcker för att hinna med läsning i en vardag som börjar bli mer som vanligt igen. Ungas ökade intresse för läsning verkar onekligen vara en trend som kommer bestå under den överskådliga framtiden. Det betyder dock inte att läsfrämjande insatser mot unga inte längre behövs, eller att andelen unga läsare inte kan sjunka igen. Alla trender förändras ju förr eller senare. Nya aktiviteter och förströelser kan lätt ta över. Det som är på modet på TikTok idag kan vara ute imorgon.

Att läsning minskar över lag i övriga grupper, väcker frågan om samhället behöver satsa på mer läsfrämjande insatser mot vuxna samt särskilt mot män. Och kanske är det så att samhällsdebatten om läsning behöver bli mer nyanserad, och inte bara handla om att unga inte läser. För det gör många av dem uppenbarligen.

Referenser

- Bergström, Annika, Höglund, Lars, Maceviciute, Elena, Nilsson, Skans Kersti, Wallin, Birgitta, & Thomas D. Wilson (2017). *Books on Screen*. Göteborg: Nordicom, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika & Lars Höglund (2013). Tidiga läsare av e-böcker. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red), *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika & Lars Höglund (2014). E-boken: möjligheter och hinder. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red), *Mittfåra & marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Finansutskottets betänkande 2018/19:FiU36. Extra ändringsbudget för 2019 – Sänkt moms på e-publikationer samt ändrad användning av vissa anslag. <https://data.riksdagen.se/fil/5575D949-9DE4-42E6-BBFB-2D509CCBAC77>
- Krupke, Linda (2022). Tiktok-trenden får fler unga att låna böcker på biblioteken. *SVT nyheter*, 30 augusti 2022. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/blekinge/booktok-slar-igenom-pa-biblioteken-fler-unga-lanar-bocker>
- Lindstedt, Moa (2023). Booktok-effekten: Svenskar köper mer utländska böcker. *SVT nyheter*, 28 februari 2023. <https://www.svt.se/kultur/utlandska-bocker-saljer-battare-i-sverige>
- Martens, Marianne, Balling, Gitte & Kristen A. Higgason (2022). BookTok-MadeMeReadIt: young adult reading communities across an international, sociotechnical landscape. *Information and Learning Science*, 123(11/12): 705–722. <https://doi.org/10.1108/ILS-07-2022-0086>
- Merga, Margaret K. (2021). How can Booktok on TikTik inform readers' advisory services for young people? *Library and Information Science Research*, 43(2): 1–10.
- Nyberg, Pia Janné, Strömbäck, Per, Rosén, Jan, Lindbäck, Sara & Anders Nilsson (2013). *Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid*. Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- Olsson, Helena (2022). *Spexar folkbibliotekarien? En kartläggning av digital litteraturförmedling på TikTok*. Masteruppsats. Borås: Högskolan i Borås.
- Svenska Förläggareföreningen (2013). *Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid*. Svenska Förläggareföreningen. <https://forlaggare.se/wp-content/uploads/2022/01/Fritt-eller-gratis.pdf>
- Tattersall Wallin, Elisa, Carlsson, Tobias & David Gunnarsson Lorentzen (2022). Läsning av tryckta böcker ökar bland unga. I Ulrika Andersson, Henric Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora Theorin (red), *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Tattersall Wallin, Elisa (2022a). Audiobook apps: exploring reading practices and technical affordances in the player features. *Information Research*, 27(4). <https://doi.org/10.47989/irpaper943>

- Tattersall Wallin, Elisa (2022b). *Sound reading: Exploring and conceptualizing audiobook practices among young adults*. Borås: Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Thornström, Emma & Vanessa Sevedag (2023). *En fördjupad bild av ungas fritid*. Ung idag 2023:2. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). <https://www.mucf.se/publikationer/en-fordjupad-bild-av-ungas-fritid>
- Wallin, Birgitta, Carlsson, Tobias & David Gunnarsson Lorentzen (2021). Ljudboken tar nya tag – populär både via bibliotek och prenumerationstjänst. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red), *Ingen anledning till oro (?)*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Wallin, Birgitta, Pierce, Rachel & Davids Gunnarsson Lorentzen (2020). Digitala böcker populära hos unga. I Ulrika Andersson, Anders Carlander & Patrik Öhberg (red), *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Wallin, Birgitta (2019). *Selling and lending e-books: Changes in the Swedish literary field*. Borås: Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.